

Зайцев О.В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права,
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Дослідження за підтримки НДФУ (проект №2021.01/0106)

Проблема колабораційної діяльності виникла у лютому 2014 року [1], але саме з моменту доповнення КК України ст. 111-1 КК України вона стала одним із найпоширеніших кримінальних правопорушень в Україні. Згідно з Єдиним звітом про кримінальні правопорушення по державі за 2022 р. обліковано 17422 кримінальних правопорушень за ознаками злочинів проти основ національної безпеки України. З них – 3851 (22%) за ст. 111-1 КК [2]. За дев'ять місяців 2023 р. обліковано вже 5302 кримінальних правопорушень за ст.ст. 109 – 114-2 КК України. З них більше половини – 2776 за ст. 111-1 КК України [3].

Наведені відомості свідчать, що новела широко застосовується на практиці. Водночас, майже одразу після початку застосування ст. 111-1 стало очевидним, що положення цієї статті потребують не тільки серйозного осмислення для правильної і однакової кваліфікації конкретних форм (видів) колабораційної діяльності, а й доопрацювання [4].

Кожен із видів колаборації з ворогом заслуговує на увагу, але приділимо увагу цій діяльності в освітній сфері. У ч. 3 ст. 111-1 КК України йдеться про дві альтернативних дії, найбільш поширеною з яких є дії, *спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти.*

З приводу особливостей кримінально-правової кваліфікації слід навести наступне. По-перше, результати вивчення наявної емпіричної бази свідчать, що судовою практикою пішла обґрунтованим шляхом визнання винними за такі дії саме службових осіб в галузі освіти, які прийняли/виконали рішення про перехід на стандарт освіти держави-агресора, зокрема, виключення державних стандартів та освітніх програм України; запровадження викладання російською мовою; забезпечення бібліотечного фонду підручниками за освітньою програмою РФ, які відповідно до змісту та довідкових відомостей, зазначених у них, відповідають стандартам освіти держави-агресора тощо.

По-друге, вважаємо, що у випадках, коли впровадження освітніх стандартів вже відбулось, але навчальний процес не розпочинався через деокупацію або окупаційна влада не дозволила здійснення освітнього процесу у закладі освіти через бойову обстановку, слід також ставити в вину особам злочин, передбачений ч. 3 ст. 111-1 КК України [5].

По-третє, хоча на сьогодні педагогічні працівники, які не є службовими особами, і здійснюють освітню діяльність на тимчасово окупованій території за стандартами держави-агресора, не притягуються до кримінальної відповідальності за ч. 3 ст. 111-1 КК. Водночас, є випадки на які слід звернути увагу і спробувати надати їм правову оцінку.

Зокрема, ч. 3 ст. 111-1 КК України, окрім дій, спрямованих на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти, передбачає відповідальність за здійснення пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України. Звернемо увагу, що відповідальності за здійснення наведеного виду пропаганди у закладах освіти підлягають будь-які громадяни України, а не тільки учасники освітнього процесу.

Для визначення ознак об'єктивної сторони, а саме сутності діяння здійснення *пропаганди у закладах освіти*, можливим є звернення до положень Закону України від 22.05.2022 № 2265-ІХ [6]. Так, у п. 3 ч. 1 ст. 1 цього закону надається наступне визначення пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України: *«поширення інформації, спрямованої на підтримку або виправдання злочинного характеру діяльності Російської Федерації, органів держави-терориста (держави-агресора), їх посадових осіб, працівників, службовців (у тому числі військовослужбовців) та/або представників, які відкрито або приховано діють від імені Російської Федерації на території України або з територій інших держав проти України; популяризація та глорифікація діяльності органів держави-терориста (держави-агресора), дій їх посадових осіб, працівників, службовців (у тому числі військовослужбовців) та/або представників; публічне заперечення, у тому числі через медіа або з використанням мережі Інтернет, злочинного характеру збройної агресії Російської Федерації проти України; публічне використання символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну, використання, створення, поширення продукції, що містить таку символіку, в Україні та/або за кордоном»*.

Діяльність органів влади Росії, як на своїй території, так і на тимчасово окупованих територіях України, переконують про запровадження комплексних заходів з державної пропаганди у всіх сферах освітньої діяльності. Так, у всіх школах з 1 вересня 2022 р навчальний тиждень починається з виконання гімну й підняття російського прапора. Також, з метою «зміцнення традиційних російських духовно-моральних цінностей» запроваджено позашкільне заняття під назвою «Розмови про важливе» [7]. На цих заняттях, розрахованих на школярів з першого по одинадцятий клас, дітям розповідають про війну в Україні, патріотизм і любов до батьківщини. Зокрема, «російським школярам щотижня розповідатимуть, що війна в Україні – приклад справжньої любові до

країни та російського народу, а справжній патріот має завжди бути готовим померти за щастя Батьківщини». Як приклади «служіння вітчизні» та військових подвигів вчителям пропонується наводити історії російських військових, які беруть участь у війні проти України [8].

Наприклад, заступник директора по навчально-виховній роботі так званої «Державної бюджетної освітньої установи міста Горлівка «Школи № 77» і одночасно викладачка російської мови та літератури, як класна керівниця 8 класу здійснювала пропаганду шляхом здійснення дописів в соціально орієнтованій мережі «Вконтакті» у заздалегідь створеній спільноті для учнів 8 класу. Викладачка заперечувала факт збройної агресії РФ проти України, натомість вказавши що є «спеціальна воєнна операція» («СВО»); здійснила допис-звернення щодо проведення «Розмов про важливе» з приводу «Дня возз'єднання Крима з Росією»; розмістила графічні зображення із текстом під назвою «Правила и условия участия в конкурсе рассказов в сборник «за родину», посвященный участникам «специальной военной операции» тощо [9].

Окрім цього, в Росії з 1 вересня 2023 р. розпочали викладення історії за новим підручником для учнів старших класів із розділом про війну Росії проти України, який повторює твердження російської офіційної пропаганди. Зокрема, стверджується, що «окуповані українські території називають «новими регіонами» Росії [10]. Також наводиться, що російські солдати «рятували мир» у 2014 році, коли Росія анексувала АР Крим [11].

Таким чином, вчитель, який, наприклад, викладає за освітнім стандартом держави-агресора навчальну дисципліну без елементів пропаганди, не може підлягати відповідальності за колабораційну діяльність. Водночас, можливі випадки, коли до проведення так наз. «Розмов про важливе», які містять елементи російської державної пропаганди, будуть залучатися педагогічні працівники різних класів. Ці заняття, а також уроки з історії за новим російським підручником прямо ставлять своїм завданням виправдання і утвердження російського окупаційного режиму в Україні. Також є випад-

ки, коли викладач під час заняття використовує символи воєнного вторгнення в Україну: латинські літери «Z», «V» і т.д. У наведених випадках потрібно ставити питання про притягнення до кримінальної відповідальності педагогічних працівників за здійснення пропаганди саме з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України.

1. Зайцев О.В. Колабораційна діяльність як різновид державної зради (за матеріалами судової практики 2014 – 2022 років). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Випуск 78. Частина 2. С. 174-179. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.27>

2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за 2022 р. Генеральна прокуратура України. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=225262 (дата звернення: 13.10.2023).

3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень-вересень 2023 року. Генеральна прокуратура України. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=237683 (дата звернення: 13.10.2023).

4. Зайцев О. В. Форми (види) колаборації з ворогом на територіях збройних конфліктів: еволюція пропозицій законодавця щодо вдосконалення ст. 111-1 КК України. *Національна безпека України в умовах інформатизації та глобалізації суспільних процесів: сучасні загрози та кримінально-правове регулювання*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11 трав. 2023 р.). Харків, 2023. С. 115–124.

5. Зайцев О. В. Щодо кваліфікації дій, спрямованих на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти (ч. 3 ст. 111-1 КК України) *Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях: проблеми правової оцінки, гаранту-*

вання прав і свобод людини та реінтеграції територій: матеріали наук.-практ. кругл. столу, м. Харків, 6 жовт. 2023 р. Одеса: Олді+, 2023. С. 67-71.

6. Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну: Закон України від 22.05.2022 № 2265-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20#Text>

7. У російських школах запровадять щотижневі пропагандистські уроки – ЗМІ. 26.08.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3558880-u-rosijskih-skolah-zaprovadat-sotiznevi-propagandistski-uroki-zmi.html> (дата звернення: 13.10.2023).

8. Минпросвещения опубликовало методички для внеклассных занятий «Разговоры о важном» Школьникам объяснят, что «российские военные – герои». О «спецоперации» начнут рассказывать с пятого класса. 22 серпня 2022р. URL: <https://meduza.io/feature/2022/08/26/minprosvescheniya-opublikovalo-metodichki-dlya-vneklassnyh-zanyatij-razgovory-o-vazhnom> (дата: 13.10.2023).

9. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 21.08.2023, справа 461/6562/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112976100> (дата звернення: 13.10.2023).

10. «Росія переписує історію та мілітаризує освіту». Чого навчатимуть українських дітей на окупованих територіях 22 серпня 2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-pidruchnik-istoriyi-rosiyi-osvita-v-okupatsiyi/32558574.html> (дата звернення: 13.10.2023).

11. «Спецоперація» і «український неонацизм». У Росії переписали підручник історії 8 серпня 2023 р. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/66436368> (дата звернення: 13.10.2023).